

Bland anarkister i Österrike

C. J. Björklund

1969

Strax utanför Wien ligger villasamhället Klosterneuburg. Där bodde under åren före första världskriget skriftställaren Rudolf Grossmann. Hans författarnamn var Pierre Ramus. Han var en sympatisk, öppen, livlig man med ett förtroendeingivande ansikte, ett par forskande ögon och ett mörkt hårsvall. I samtal var han polemisk och frågande - han hade ett stort intresse för idéer och idédiskussioner. Man fick intrycket att han kände rörelser och personer i alla jordens länder.

Nästan alla helger, ibland även på vardagarna, brukade jag besöka Rudolf Grossmann. Han var en intressant människa, mycket beläst och berest, medarbetare i dåvarande "Neue Freie Presse" och en vältalare av rang. Han föddes i Wien. Familjen var burgen och sände honom till läroverket. Han hade emellertid fångats av de socialistiska idéerna och blev relegerad från gymnasiet på grund av socialistisk propaganda bland skolkamraterna. På egen begäran sände föräldrarna honom till Amerika. I New York bodde han hos en av faderns ungdomsvänner och fullbordade sina studier. Vid sidan av dem bedrev han socialistisk propaganda och valdes trots sin ungdom till sekreterare och organisatör för New York-sektionen av socialistiska partiet. År 1900 blev han bekant med Johann Most och började medarbeta i dennes tidning "Frihet". Självt gav han också ut en tidning "Tidsandan". Han redigerade även "Arbeiterzeitungs" söndagstidning "Facklan". Som socialistisk agitator genomkorsade han USA flera gånger.

Efter att ha deltagit i en stor strejk i Paterson, New Jersey, dömdes Rudolf Grossmann och flera av hans kamrater till fem års straffarbete. Förklädda till munkar flydde de dömda till Kanada. Här antog Grossmann författarnamnet Pierre Ramus. I Amerika, Schweiz och Österrike har han sammanlagt tillbringat 2½ år i fängelse för sina idéer. Från Kanada reste Grossmann till London och mottogs hjärtligt av Peter Krapotkin, Enrio Malatesta och Rudolf Rocker. I London skrev Grossmann en artikel om Morrals attentat på dåvarande spanske kungen. Artikeln oroade den engelska regeringen, som upprätthöll vänskapliga förbindelser med Spanien, och samtidigt ville värna asylrätten.

År 1907 återvände Rudolf Grossmann till sin födelsestad Wien på uppmaning av vänner och kamrater. Han började utge månadstidskriften "Wohlstand für Alle", som utkom till första världskrigets utbrott 1914.

Familjen Grossmann hade två barn, Lilly och Erna. Hustrun hette Sonja, en mycket vacker och behaglig kvinna. Deras villa i Klosterneuburg låg på en höjd i en naturskön omgivning, adressen var Scheisstättengraben 237. Dit kom post från hela världen. Nästan varje söndag träffades där ett sällskap damer och herrar, som ivrigt diskuterade tidens brännande frågor, ordnandet av opinionsmöten och utgivningen av tidskriften "Wohlstand für Alle". Ibland kom så många att det var trångt om utrymmet. På sommaren löstes problemet genom att flytta ut i en skogsbacke utanför huset.

Bland dem jag träffade där var Augustin Souchy, Konrad Hofer, Ben (Benjamin) Mandl, Franz Kocmata, Anton Kulich, Alois Keclik och Johann Magerer. Magerer var konstnär, "Kunstmaler", och ansvarig utgivare för tidskriften. Vid krigsutbrottet protesterade han offentligt mot kriget. Han häktades och dömdes till ett treårigt fängelsestraff, som han avtjänade i straffanstalten Wöllersdorf.

Augustin Souchy kom till Wien 1912 från Berlin och kretsen kring Gustav Landauers tidning "Der Sozialist". Vi blev goda vänner, en vänskap som varar än i dag.

De sällskapliga sammankomsterna i Klosterneuburg var ett led i den fria politiskt-litterära anarkistiska rörelse vars forum var tidskriften "Wohlstand für Alle" och en förening vid namn "Freie Tribüne". Det fanns också grupper i landsorten. Rörelsen hade även en tradition att bygga på. Där om vittnar historikern Max Nettlau, vilken som ung student i Wien intresserade sig för "radikalerna", främst Josef Peukert med hans tidning "Zukunft". År 1883 öppnades en process mot Peukert och 28 av hans kamrater. De anklagades för högförräderi, men processen blev ett totalt fiasko för myndigheterna: efter det de anklagade suttit sju månader i fängelse måste de alla frikännas!

I Wien brukade Rudolf Grossmann hålla föredrag på livliga och talrikt besökta offentliga möten i värdshuset "Zur Bretze" i Grundsteingasse och "Zum Feldmarschall Laudon", Hernalser Gürtel. Det var mycket intressant att delta i dessa möten, upplagda efter ett slags Hyde Park-mönster med ordet alltid fritt. Vem som helst kunde framställa vilka frågor som helst och även få svar.

På ett stort möte i hotell "Weinbergers" stora sal, "Neubaugürtel", talade Viktor Adler om den internationella socialistiska fredskongressen i Basel 1912. Rudolf Grossmann förde fram förslag om generalstrejk mot krig. Men Viktor Adler förklarade, att generalstrejk skulle innebära revolution och revolution ville han inte vara med om.

Utgivning av litteratur var en viktig uppgift. Genom ekonomiska uppoffringar av rörelsens anhängare och sympatisörer utgav Rudolf Grossmann under åren 1910 till 1914 "Jahrbuch und Wissenschaftslosigkeit des Marxismus im Bereiche des Sozialismus", liksom "Die Märtyrer von Chikago", en skildring av händelserna kring den 11 november 1887, då fem socialistiska pionjärer dömdes till döden och avrättades. Boken tillägnades Peter Krapotkin. En broschyr av August Krcal, "Geschichte der Arbeiterbewegung in Österreich" utgavs även. Efter krigets slut 1918 skrev Rudolf Grossmann "Die Neuschöpfung der Gesellschaft durch den Kommunistischen Anarchismus". Grossmann använde alltid sitt författarnamn Pierre Ramus.

En av mina vänner i Wien har meddelat mig att det från åren före och efter första världskriget inte torde finnas vare sig tidningar, broschyrer eller böcker, som utgetts av den anarkistiska rörelsen i Österrike. Uppgiften är felaktig. Enligt brev från Universitetsbiblioteket i Wien finns där årgångarna av tidningarna "Wohlstand für Alle" och "Erkenntnis und Befreiung" och alla böcker som utgavs med undantag för "Die Märtyrer von Chikago" och Krcals broschyr.

Men Österrike drabbades hårt av kriget, olika slags diktaturer, resningar och revolutioner, nazistiska bokbål och våldssorgier. Stora förändringar har skett, lidanden och död har härjat.

När första världskriget bröt ut arresterades många människor som man visste var motståndare till kriget. Bland dem var Rudolf Grossmann, Augustin Souchy, Max Kinwald och jag. Grossmann fick senare lämna fängelset, men hölls i husarrest i sin bostad i Klosterneuburg under den tid kriget varade. Augustin Souchy utvisades till Tyskland, Max Kinwald till Italien.

Om mitt eget öde skall jag senare berätta. Nu vill jag bara nämna att en fängslad ryss, en agronom från Jekaterinoslav, som förflyttades från det fängelse där Rudolf Grossmann satt till "mitt", medförde hälsningar från honom, vilket glädde mig.

Kriget splittrade. Med gisselslag drevs människor isär. Men kriget drev också samman människor i stora arméer föra tt effektivt döda så många som möjligt. Resultatet var ett massmord på nära 10 miljoner unga livskraftiga människor.

Efter krigets slut 1918 samlade sig rabulisterna i Wien på nytt. Med Rudolf Grossmann som redaktör och med hjälp av radikala socialister, anarkister och sympatisörer kunde nu månadstidningen utges som veckotidning under namnet "Erkenntnis und Befreiung".

Som talare och publicister uppträdde nu tillsammans med Grossmann förre riksdagsmannen Viktor Zenker, professorsfrun Olga Misár, som också var ledare för Österrikes avdelning av "War Resisters International", och medicine dr Kurt Sonnenfeld. Rörelsen hade tydligen fått vind i seglen.

År 1920 splittrades emellertid rörelsen genom att Ben Mandl och Franz Kocmata, två begåvade män, bildade en oppositionsgrupp. Kocmata slutade på ett sorgligt sätt 1942. Han sökte tröst i spriten och blev alkoholist. Den gode Ben Mandl vägrade år 1914 att avlägga krigseden, häktades men släpptes slutligen. Han var utsatt för förföljelser och olyckor av alla slag. Hans hustru begravdes under ruinerna av det sönderbombade hus där familjen bott. Just när hon besökte det för att hämta några tillhörigheter störtade huset samman; hon kunde inte rädda sitt liv. Den 18 februari 1954 dog Ben Mandl själv. Sonen som är bosatt i England förde hans stoft till London, där han nu ligger begravd.

Dollfussdiktaturen 1934 medförde att den anarkistiska rörelsen måste lämna det socialt-politiska området och inskränka sig till enbart litterär verksamhet med stora litterära möten i Apotekarsalen i Spitalgasse. I juni 1934 mördades Dollfuss av nazisterna. Så kom diktator Schussnigg, som regerade till år 1938 då nazisterna tågade in i Wien.

Rudolf Grossmann underskattade tydligen nazismen eller överskattade folkets förmåga till motstånd, som så många andra judar. Han flydde inte i tid. Gestapo jagade honom som ett villebråd i Wien. När han på sin flykt simmade över den flod som skiljer Österrike och Schweiz öppnade gränssoldaterna eld mot honom. Han lyckades emellertid nå den schweiziska sidan och friheten.

Men han saknade pass och uppehållstillstånd. Efter fem dagar i frihet anhölls han. "War Resisters International", krigstjänst-vägrar-internationalen, ingrep. Han frigavs och lämnade Schweiz, reste till Frankrike. I Paris bodde Rudolf Grossmann hos en dotter och måg. Hans hustru Sonja och en av döttrarna hade lyckats rädda sig till London. För dem hade "War Resisters International" utverkat pass till Amerika.

När nazisterna invaderade Frankrike flydde Rudolf Grossmann över Spanien till Marocko, Casablanca, där han enligt uppgift av en syster tjänstgjorde som bibliotekarie i stadens tjänst.

Det var meningen att familjen Grossmann skulle förenas på nytt i Amerika. Äntligen var den stora dagen inne då Rudolf Grossmann skulle få återvända till friheten och lyckan i familjekretsen. Han gick ombord på en båt i Casablanca, destinerad till Mexico och Amerika. Jag tror mig förstå min väns glädje.

På sjunde dagen till sjöss dog han. Tydligt hade ansträngningarna under flykten undan nazismen varit allt för påfrestande. Hans krafter var slut. Om hans sista dagar vet vi ingenting. Han föddes i Wien den 15 april 1882 och dog den 27 maj 1942.

Rudolf Grossmann - Pierre Ramus - representerade den frihetliga socialismen eller, för att tala med Eyvind Johnson i "Perspektiv på 30-talet", en "krapotkinsk anarkism som tar avstånd från våldet, en (trots allt) religiöst betonad utopisk åskådning men såväl politiskt som socialt och litterärt ännu ganska fruktbar".

Det Anarkistiska Biblioteket

C. J. Björklund
Bland anarkister i Österrike
1969

Ur boken Anarkist och agitator av C. J. Björklund
sidorna 147-152

sv.anarchistlibraries.net